

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1967.3.03>

A. KENNIK

KESK-ERIHARIDUSEST EESTI NSV-s SÖJAJÄRGSEIL AASTAIL (1944—1950)

Üheks vähem uuritud alaks Eesti NSV ajalooteaduses on kesk-eriharidus ja tema korraldusega seotud probleemid. Meie vabariigis ei ole trükitis ilmunud ühtki teost, mis oleks pühendatud kesk-eriõppeasutuste ajaloole. Haridusküsimusi käsitlevatest uurimustest, mis puudutavad ka kesk-erihariduse küsimusi, on avaldatud ainult kaks — üks E. Schmidt¹, teine A. Pindi² sulest. Esimene neist käsitleb kõrgemate koolide õppejõudude ja kõrgema haridusega kaadri ettevalmistamist, kuid peatub selle kõrval riivamisi ka mõningail kesk-eriharidusega kaadri ettevalmistamise küsimustel ja esitab vastavaid arvulisi andmeid, teise eesmärgiks on anda ülevaade rahvaharidusest Nõukogude Eestis kuni 1950-ndate aastate alguseni. Üldharidusega seotud küsimuste kõrval peatutakse viimases ka kesk-erihariduse levikul.

1960-ndatel aastatel ilmusid ajakirjas «Среднее специальное образование» mitmed artiklid Eesti NSV kesk-erihariduse kohta.³ Neis on peatähelepanu pööratud muudatusetele, mis viimastel aastatel meie kesk-erihariduse korralduses toimusid seoses seaduse «Kooli ja elu sidemete tugevdamisest» elluviimisega. Mõningaid andmeid kesk-eriõppeasutuste kohta sisaldavad ka statistilised kogumikud «Eesti NSV rahvamajandus»⁴, «Nõukogude Eesti saavutusi 20 aasta jooksul»⁵ ja «25 aastat Nõukogude Eestit»⁶. Käesolev on seega esimene uurimus, mis on pühendatud just Nõukogude Eesti kesk-erihariduse ajaloole. Temas käsitletakse meie kesk-erihariduse korraldust ajavahemikul 1944—1950, eriti aga niisuguseid küsimusi, nagu 1) kesk-eriõppeasutuste rajamist ja selleks olemasolnud baase, 2) kesk-erihariduse arengu põhisuundi ja 3) kesk-eriõppeasutustes ettevalmistatud spetsialistide hulka ning nende erialast liigitust.

*

Pärast Eesti NSV vabastamist saksa okupantidest 1944. a. oli üheks esmajärgulisemaks ülesandeks nõukoguliku hariduselu taastamine. Teiste hulgas tuli uuesti ellu kutsuda ka kesk-eriõppeasutused, alustades sellega õieti otsast peale, kuna saksa okupandid olid neist enamiku kas likvideerinud või teisetüübilisteks koolideks muutnud.

¹ E. Schmidt, Kesk- ja kõrgema haridusega kaadri ettevalmistamisest Nõukogude Eestis. Tallinn, 1959.

² A. Pind, Rahvahariduse edusammud Nõukogude Eestis. Tallinn, 1953.

³ Aastail 1960—1964 ilmusid mainitud ajakirjas O. K. Яновская, Замечания о подготовке кадров без отрыва от производства в Эстонской ССР. 1960, № 7; Л. М. Гордеев, Среднее специальное образование в Эстонской ССР на подъеме. 1960, № 12; Н. В. Тихазе, После перевода в подчинение Комитета... 1961, № 4; В. П. Пыхьяне, Первые итоги организации производственного труда учащихся. 1962, № 2; X. Лаури, Четыре года по новому пути. 1963, № 2; А. В. Лепик, Э. Ю. Петухова, Проведение лабораторных работ на предприятиях. 1964, № 11.

⁴ Tallinn, 1957, lk. 252—260.

⁵ Tallinn, 1960, lk. 71—73, 106, 109, 113, 116 ja 119.

⁶ Tallinn, 1965, lk. 112—114.

Kesk-erihariduse korraldust Nõukogude Eestis mõjutasid 1940-ndate aastate teisel poolel neli asjaolu: 1) Nõukogude Liidu teistes, sotsialismile jõudnud vabariikides väljakujunenud kesk-erihariduse süsteem, 2) kogemused, mis kesk-eriõppeasutuste loomisel olid omandatud 1940/41. õppeaastal, 3) olemasolev kutsehariduslike õppeasutuste võrk ja õpetatavad erialad ning 4) rahvamajanduse vajadused kesk-eriharidusega spetsialistide järele. Kolmel esimesel neist oli suunav tähtsus, eriti 1944/45. õppeaastal, viimane muutus domineerivaks mõnevõrra hiljem, avaldades otsustavat mõju kesk-eriõppeasutuste profiilide kujundamisele ja ümberkujundamisele.

Oli loomulik, et Eestis kasutati kutsehariduse ümberkorraldamisel ära teiste liiduvabariikide sellealaseid saavutusi. Tehnikumide⁷, mis Nõukogude Liidus olid kesk-eriõppeasutuste põhitüübiks, moodustamiseks tuli meil avada kas uusi õppeasutusi või reorganiseerida sel eesmärgil neile kõige lähemal seisvad kutsekoolid. Esimesed sammud selles suunas olid tehtud 1940/41. õppeaastal. Nüüd tuli seda tööd, mille saksa fašistlik okupatsioon oli katkestanud, jätkata.

1944. aastal laiendati üleliiduliselt kehtivad eeskirjad ka Eesti NSV kesk-eriõppeasutustele. Vastavalt sellele võeti neisse õppeasutustesse vastu mõlemast soost 14—30 aasta vanuseid isikuid, kes olid lõpetanud 7-klassilise kooli. Kuna Eestis oli siiani olnud 6-klassiline algkool, siis loodi meil tehnikumide ja teiste kesk-erihariduslike õppeasutuste juurde ettevalmistusklassid, kuhu võeti vastu 6-klassilise algkooli lõpetanud. Tehnikumide esimesele kursusele võeti 6-klassilise algkooli lõpetanud siis, kui nad olid lõpetanud ka mõne kaheaastase õppeajaga kutsekooli. See soodustus kehtis kuni 1947/48. õppeaastani. Seati sisse stipendiumid.

Kesk-eriõppeasutused loodi suuremal või vähemal määral neile vastavate seniste kutsekoolide baasil. Niisugustena tulid arvesse kommerts- ja kaubanduskoolid, mis reorganiseeriti majandustehnikumideks, naiskutsekoolid, mis kujundati käsitööstustehnikumideks, tööstuskoolid⁸ ja 3-aastase õppeajaga põllumajanduskoolid (põllunduskoolid, aianduskoolid jt.). Kesk-eriõppeasutuste tasemele vastasid ka uuesti tööd alustanud õpetajate seminarid ning Tallinna ja Tartu Muusikakool. Avati kaks meditsiinikeskkooli (Tallinnas ja Tartus) ning rahandustehnikum (Tallinnas). Kokku alustas 1944/45. õppeaasta alguses tööd 40 kesk-eriõppeasutust, neist 10 majandustehnikumi, 5 käsitööstustehnikumi, 3 tööstustehnikumi, mis moodustati Tallinna ja Tartu tehnikumidest, 1 majandus- ja tööstustehnikum, 1 tootlustehnikum, 4 põllumajandustehnikumi, 3 aiandustehnikumi, 2 zootehnikumi, 2 kodumajandustehnikumi, 1 põllumajanduse mehhaniseerimise tehnikum, 1 metsatehnikum, 2 õpetajate seminari, 2 muusikakooli, 2 meditsiinikeskkooli ja 1 rahandustehnikum. Õppeaasta teisel poolel avati õpetajate seminarid ka Haapsalus ja Rakveres ning juriidiline kool Tallinnas.

Õppeajaks oli tehnikumide statsionaarses osakonnas enamasti neli, mõnedel erialadel (peamiselt majanduslikel ja meditsiinilistel) aga kolm aastat. Öhtustes ja kaugõppeosakondades oli õppeaeg aasta võrra pikem.

1944/45. õppeaasta alguses tegid õpetajad ja õpilased ära palju kesk-eriõppeasutuste purustatud hoonete remontimisel ning õppevahendite korrastamisel. Tihtipeale olenes õppeasutuste käikulaskmine sellest, kuidas suudeti remondi ja korrastustöödega toime tulla. Seetõttu alustasid õppeasutused tööd eri aegadel: Tallinna I Tööstustehnikum ja Tallinna I Majandustehnikum näiteks 30. oktoobril, Olustvere Põllumajandustehnikum ja Kuremaa Zootehnikum 15. novembril, Rakvere Käsitööstuslik Tehnikum ja Tallinna Meditsiiniline Keskkool 27. novembril jne.

Tehnikumide ja teiste kesk-eriõppeasutuste profiilide kujundamisel etendas alguses enamasti määravat osa nende eelkäijate varasem kallak. Nii hakkasid põllumajandustehnikumid kaadrit ette valmistama põllunduse, aianduse, loomakasvatuse, piimanduse, kodumajanduse, põllumajanduse mehhaniseerimise, metsamajanduse ja metsatööstuse, käsitööstustehnikumid õmblemise, kangakudumise, silmuskudumise ja tikanduse ning

⁷ 1944. aasta sügisel oli Eesti NSV-s neli tehnikumi, nimelt Tallinna Tehnikum, Tallinna Öhtutehnikum, Tartu Tehnikum ja Metsatehnikum Tihemetsas.

⁸ Võru Tööstuskoolist näiteks moodustati Majandus-Tööstustehnikum.

kodunduse, majandustehnikumid kaubanduse, plaani ja statistika, raamatupidamise ja finantsi jne. erialal. Äsjaavatud Tallinna ja Tartu Meditsiinilises Keskkoolis õpetati kolme ning Tallinna Rahandustehnikumis nelja eriala.

Need 1944/45. aastal tegevust alustanud koolid moodustasid kesk-eriõppeasutuste võrgu tema esialgsel kujul. Selle võrgu edasise kujunemise seisukohalt oli suur tähtsus vabariigi tööstuse, põllumajanduse ja kultuuriasutuste vajadusel erialase kaadri järele. Esimestel sõjajärgsetel aastatel tunti kaadri järele suurt puudust rahvamajanduse kõigis harudes: vajati nii tehnikuid, algkooliõpetajaid, meditsiiniliseid, juriste kui ka paljusid teisi spetsialiste. Eesti NSV industrialiseerimine, põllumajanduse kollektiviseerimine ja edusammud kultuurilises ülesehitustöös suurendasid nõudmist eriharidusega asjatundjate järele veelgi. Tööstuses kasvas nõudmine spetsialistide järele ka mitmesugustel põlevkivi- ja keemiatööstuse, ehituse jt. kitsamatel erialadel. Kolhooside asutamisega suurenes nõudmine agronoomide ja zootehnikute järele, oli puudus esimeestest, brigadiridest, raamatupidajatest jne. See kõik avaldas mõju kesk-eriõppeasutuste profiili kujundamisele.

Rahvamajanduse vajadus kesk-eriharidusega spetsialistide järele tingis ajavahemikus 1945—1949 Tallinna Mäetehnikumi, Kohtla-Järve Põlevkivitöötlemise Tehnikumi, Tallinna Kalanduse Tehnikumi, Tallinna Merekooli, Rakvere ja Viljandi Meditsiinilises Keskkoolis, Vabariikliku Kehakultuuri Tehnikumi Tallinnas (kõik 1945. aastal), Vabariikliku Koreograafilise Kooli Tallinnas, Antsla Tehniliste Kultuuride Tehnikumi (mõlemad 1946. aastal), Vabariikliku Nõukogude Kaubanduse Tehnikumi Viljandis (1947. aastal), Viljandi Pedagoogilise Kooli ja Narva Ohtuse Tekstiilitehnikumi (mõlemad 1949. aastal) loomise. 1945. aastal avati Tallinna Juriidilise Kooli juures kaugõppeosakond.

Ümber korraldati spetsialistide ettevalmistamine Eesti NSV Haridusministeeriumile allunud⁹ tehnikumides. Aastail 1945—1947 hakati tööstustehnikumides¹⁰ endise kolme laia profiiliga eriala (masinaehitus, elektrotehnika, ehitustehnika) asemel õpetama kitsama profiiliga erialasid, nagu metallide lõiketöötlemist, tugev- ja nõrkvoolutehnikat, raadiotehnikat, tööstuslikku ja tsiviilehitust, autode ekspluatatsiooni ja remontit jt. Kuna arve- ja plaanindustehnikumides, arve- ja tööstustehnikumides ning kergetööstustehnikumides¹¹ õpetati ainult majanduslikke ja kergetööstuslikke erialasid, vabariiki aga vajas rohkem spetsialiste tööstuslikel erialadel, siis reorganiseeris Eesti NSV Haridusministeerium 1947/48. õppeaastal kuus tehnikumi,¹² järgmisel aastal reorganiseeriti kõik temale allunud tehnikumid.¹³ Selle tulemusena vähendati erialase kaadri ettevalmistamist kerge-

⁹ Vastavalt nende profiilile allutati 1944. aastal kesk-eriõppeasutused keskasutustele. Põllumajanduslikud õppeasutused jäid Eesti NSV Põllutöö Rahvakomissariaadi, meditsiinikeskkoolid Eesti NSV Tervishoiu Rahvakomissariaadi alluvusse jne., majandus- ja tööstustehnikumid aga, mis siiani olid allunud kohalikele täitevkomiteedele, allutati Eesti NSV Hariduse Rahvakomissariaadile.

¹⁰ 1944. aasta sügisel moodustatud Tallinna I ja II ja Tartu Tööstustehnikum ning Võru Majandus-Tööstustehnikum reorganiseeriti 1945/46. õppeaastal vastavalt Tallinna Elektromehaanika Tehnikumiks, Tallinna ja Tartu Industriaaltehnikumiks ning Võru Tööstustehnikumiks.

¹¹ 1945/46. õppeaastal reorganiseeriti majandus- ja käsitööstustehnikumid kas arve- ja plaanindustehnikumideks (kokku 3), arve- ja tööstustehnikumideks (kokku 5) või kergetööstustehnikumideks (kokku 3).

¹² Pärnu, Valga, Haapsalu, Rakvere, Paide ja Viljandi tehnikumides suurendati tehnilistele ja tööstuslikele erialadele vastuvõetavate õpilaste erikaalu 50 protsendilt 75-le. (HMA (= Eesti NSV Haridusministeeriumi arhiiv), 1947. a., toimik 7, l. 218.)

¹³ 1948/49. õppeaasta algul reorganiseeriti Tallinna ja Tartu industriaaltehnikumid vastavalt Tallinna Arhitektuuri- ja Ehitustehnikumiks ning Tartu Elektromehaanika Tehnikumiks; Tallinna, Tartu ja Rakvere kergetööstuse tehnikumid Tallinna Tekstiili- ja Omlustehnikumiks ning Tartu ja Rakvere Kohaliku Tööstuse Tehnikumiks; Pärnu, Viljandi, Valga ja Paide arve- ja tööstustehnikumid Pärnu Turbatööstuse Tehnikumiks, Viljandi Omlustehnikumiks (likvideeriti järgmisel aastal), Valga Arve- ja Plaanindustehnikumiks ning Paide Kooperatiivkaubanduse Tehnikumiks; Võru ja Kuressaare tööstustehnikumid Võru Kohaliku Tööstuse Tehnikumiks ja Kuressaare Ehitustehnikumiks; Tartu Arve- ja Plaanindustehnikum Tartu Ehitustehnikumiks ning Tallinna Ühiskondliku Toitlustamise Tehnikum Tallinna Toiduainete Tööstuse Tehnikumiks. 10. oktoobrist 1948 likvideeriti Haapsalu Arve- ja Tööstustehnikum ning Rakvere Arve- ja Plaanindustehnikum. (HMA, 1948. a., toimik 5-II, l. 13.)

tööstuslikele ja majanduslikele erialadele (rõivaste konstrueerimine ja modelleerimine, dekoratiivkudumine, kaubanduslik raamatupidamine jt.) ning suurendati nende ettevalmistamist tööstuslikel erialadel. Loodi meie vabariigis varem puudunud kitsama erialaga õppeasutused, nagu ehitustehnikumid, turbatööstustehnikum jt. Uute erialadena hakati õpetama turbatootmist, ehitusmaterjalide tehnoloogiat, keemilist analüüsi, veduri- ja vagunimajandust jt.

Ümberkorraldusi toimus ka õpetajate seminarides,¹⁴ muusikakoolides¹⁵ ja põllumajandustehnikumides¹⁶. Selle eesmärgiks oli õppetöö ühtlustamine NSV Liidu teiste samalaadsete õppeasutustega ning uute erialade sisseviimine¹⁷ vastavalt rahvamajanduse ja kultuuriasutuste vajadustele.

Opetatavate erialade diferentseerumine viis selleni, et 1940. aastate lõpul anti Eesti NSV tehnikumides ja teistes kesk-eriõppeasutustes noortele õpetust rohkem kui 80 mitmesugusel erialal.

Kuna aga reorganiseerimine toimus olukorras, kus puudusid kaugemaleulatuvad perspektiivplaanid, esines neis kohati viltulaskmisi: nii reorganiseeriti mitmeid tehnikume korduvalt,¹⁸ ei hakatud õigeaegselt õpetama erialasid, millele järele tekkis vajadus,¹⁹ või lõpetati mõnede erialade õpetamine põhjendamatult.²⁰ See muutis osa tehnikume ebastabiilseks ning tekitas raskusi vastuvõtuplaanide täitmisel.²¹

Ebasoodsalt kesk-eriõppeasutuste tegevusele mõjus ka nende jaotamine mitme süsteemi vahel. Ühe ja sama eriala õpetamine mitmes tehnikumis nõudis täiendavaid kulutusi õppetöökodade, laboratooriumide jne. sisustamisel. Samal ajal aga oli küllaltki suuri raskusi nii ruumide saamisel kui ka varustuse hankimisel.²²

*

Sõjajärgsetel aastatel esines õppeasutustel õppetöö korraldamisel mitmeid raskusi. Kõige enam muret tekitas just ruumipuudus, kuna sõjategevuses olid hävinenud paljude õppeasutuste hooned. Seetõttu tuli esimestel aastatel pärast sõda mitmel tehnikumil kasu-

¹⁴ 1947. aastal reorganiseeriti õpetajate seminarid Tallinnas ja Tartus õpetajate instituutideks. Tallinna Õpetajate Seminarist eraldati koolieelse kasvatuse ja patronaazi osakonnad ning nende baasil moodustati iseseisev õppeasutus — Tallinna Eelkoolikasvatuse Seminar, mis alustas õppetööd 1. oktoobril 1947. Õpetajate seminarid hakkasid ette valmistama algklasside (1.—4. kl.) õpetajaid, õppeaeg neis lühenes viielt aastalt neljale.

¹⁵ 1949. aastal anti Tallinna ja Tartu Muusikakoolile üleliiduliselt kehtiv struktuur — neli kursust. Seniste kümneaastase õppeajaga erialade (klaver, viiul, tšello) esimesed kuus õppeaastat eraldati iseseisvateks laste muusikakoolideks.

¹⁶ Muudeti mitme põllumajandustehnikumi profiili. Nii reorganiseeriti Kehtna Kodumajandustehnikum põllumajandustehnikumiks, Vana-Võidu Kodumajandustehnikum ja Väimela Põllumajandustehnikum loomakasvatustehnikumideks jne. 1948/49. õppeaastast pikendati õppeaeg põllumajandustehnikumides neljale aastale.

¹⁷ Peale tööstustehnikumide avati uusi erialasid ka põllumajandustehnikumides (põllumajanduslik raamatupidamine, maaparandus jt.), õpetajate seminarides (vanempioneerijuht ning algklasside õpetaja), meditsiinikeskkoolides ja rahandustehnikumis.

¹⁸ Viljandi Kaubanduskooli baasil avatud Viljandi Majandustehnikum näiteks reorganiseeriti 1945. aasta veebruaris majandus- ja naistööstustehnikumiks, 1945. aasta juulis arve- ja tööstustehnikumiks, 1948. aastal õmblustehnikumiks ja likvideeriti siis 1949. aastal. Haapsalu Käsitööstuslik Kool reorganiseeriti 1945. aastal arve- ja tööstustehnikumiks ja likvideeriti 1948. aastal, 1946. aastal avatud Antsla Tehniliste Kultuuride Tehnikum reorganiseeriti 1947. aastal põllumajandustehnikumiks, tehniliste kultuuride eriala aga likvideeriti üldse jne.

¹⁹ Kolhooside vajadusi erialase kaadri järele näiteks hakati arvestama küllaltki hilja.

²⁰ Nii ei saa õigeks pidada näiteks seda, et likvideeriti kodumajanduse eriala, millel oli tugev materiaalne baas ja vajalik õppejõudude kaader. See eriala oleks tulnud jätta kesk-eriõppeasutuste õppekavasse.

²¹ Eesti NSV Haridusministeeriumile allunud tehnikumidesse näiteks võeti 1945. aastal vastu 1963 õpilast ettenähtud 2580 asemel, 1946. aastal 1423 õpilast 1560 asemel, 1947. aastal 1173 õpilast 1290 asemel jne. (HMA, 1945. a., toimik 95, l. 19; 1947. a., toimik 7, l. 212 ja 218.)

²² Hiljem, 1950-ndatel aastatel, ühendati seoses tehnikumide viimisega ühe süsteemi alluvusse mitmed ühesuguse profiiliga tehnikumid, nagu näiteks ehitustehnikumid ja Tallinna Mäetehnikum ja Kohtla-Järve Põlevkivitöötlemise Tehnikum.

tada kas teiste tehnikumide või üldhariduslike koolide ruume, töötades neis teises või kolmandas vahetuses.²³ See raskendas nii õppetöö organiseerimist kui ka õppekabinetide, laboratooriumide, õppetöökodade ja ühiselamute loomist. Ruumikitsikuse kõrval oli raskusi ka kütuse ja valgustusega, oli puudus õpetajatest, õpikutest, õppeabinõudest, koolimööblist jne.

Sõja ja okupatsiooni tõttu olid tugevasti kannatada saanud õppekabinetide, laboratooriumide ja töökodade sisseseaded, enamikul juhtudel olid nad koguni hävinenud. Õpikute vähesuse tõttu kasutati üldainetes sageli üldhariduslike keskkoolide õpikuid, eriainetes — õpetajate loengute järgi koostatud konspekte. Õpetajate puudusest saadi ülesalt sel teel, et enamik õpetajaid võttis endale normist suurema arvu tunde, rakendati ka kohakaaslust.

Aegamööda hakati ruumipuudusest üle saama. Kiiremini toimus see rajoonilinnades, rohkem nõudis aega Tallinnas ja Tartus.²⁴ Siiski pidid veel mitmed õppeasutused, näiteks Tallinna Tekstiili- ja Omlustehnikum, Kohtla-Järve Põlevkivitöötlemise Tehnikum ja mitmed teised, küllaltki kaua rasketes tingimustes töötama.

Palju tehti ära ka õpilaste eluolustikuliste tingimuste parandamisel. Õpperuumide laiendamise kõrval rajati võimaluste piirides uusi ühiselamuid²⁵ ja organiseeriti ühisoitlustamist.

Koos ruumide juurdesaamisega oli võimalik laiendada olemasolevaid ja juurde luua uusi laboratooriume ja kabinette ning täiendada nende sisseseaded,²⁶ milledest mõnedki valmistati oma jõududega. Mõnel määral piiras kabinetide, laboratooriumide ja õppetöökodade sisseseadete täiendamist ka rahanappus, mis end eriti tunda andis seoses 1947.—1949. aastal toimunud reorganiseerimise ja õpetatavate erialade arvu suurenemisega. Materiaalse baasi täiendamine oli tehnikumides seepärast päevakorral ka järgnevatel aastatel.

Käsiteldaval ajavahemikul alustasid kõik kesk-eriõppeasutused tööd üleliiduliselt kehtivate õppeprogrammide ja õppeplaanide alusel. Õppetöö põhivormiks jäi teoreetiline tund, millele lisandusid õpilaste praktilised tööd laboratooriumides, töökodades, õppemajandites, harjutuskoolides, kliinikutes jne. Esimestel kursustel asetati peaaegu üldainetele, viimastel — eriainetele. Tähtis osa teoreetiliste tundide ja praktiliste tööde kõrval kuulus tootmispraktikale, kuhu vanemate kursuste õpilased suunati teatud ajaks, näiteks neljaks või kaheksaks nädalaks. Meie vabariigi praktikabaaside kõrval hakati esmakordselt kasutama ka teiste liiduvabariikide omi.²⁷

²³ Tallinna Elektromehaanika Tehnikum, Tallinna Industriaaltehnikum ja Tallinna Mäetehnikum näiteks paiknesid pikemat aega ühises hoones Pärnu mnt. 57. Tallinna Kergetööstuse Tehnikum töötas teise vahetusena Tallinna Ühiskondliku Toitlustamise Tehnikumi ruumides, Tallinna Arve- ja Plaanindustehnikum teise vahetusena üldharidusliku keskkooli ruumides jne.

²⁴ Nii said iseseisvad hooned Rakvere Kergetööstuse Tehnikum ja Kuressaare Tööstustehnikum, laiendati Tallinna Elektromehaanika Tehnikumi, Tallinna Arhitektuuri- ja Ehitustehnikumi ning mõne teise õppeasutuse kasutuses olevaid ruume.

²⁵ Kesk-eriõppeasutuste juures organiseeritud ühiselamud mahutasid 1945. aastal 1552 õpilast, 1946. aastal 1905 õpilast, 1950. aastal aga juba 4375 õpilast. SKV KOA (= Eesti NSV Statistika Keskvalitsuse Kultuuriosakonna arhiiv), 1945/46. a., toimik 6/41, köide III, l. 227—231; 1946/47. a., toimik 6/41, köide IV, l. 161—163, 166, köide V, l. 61, 62, 67—71, 74 ja 77; 1950/51. a., toimik V-16, l. 4, 10, 11, 19, 21, 28, 30, 32, 34, 36, 38, 40, 71, 75, 77 ja 78.

²⁶ Häid tulemusi kabinettide ja laboratooriumide varustamisel saavutasid näiteks Tallinna Elektromehaanika Tehnikum, Tallinna ja Tartu Industriaaltehnikum, Võru Tööstustehnikum ja Räpina Aiandustehnikum. Tallinna Elektromehaanika Tehnikum näiteks suutis 1946/47. õppeaastal varustada sisseseadetega tugevvoolu ja raadiolaboratooriumid, järgmisel õppeaastal üldise elektrotehnika ja masinatundmise laboratooriumid ning elektromontaaži kabineti, Tartu Industriaaltehnikum avas 1946/47. õppeaastal metallitöökoja jne. (HMA, 1947. a., toimik 7, l. 217; toimik 2, l. 61; 1949. a., toimik 6, l. 4.)

²⁷ Nii viibisid Eesti NSV põllumajandustehnikumide õpilased 1946. ja 1947. a. neljakuulisel tootmispraktilikal Abhaasia ANSV-s, Tallinna Industriaaltehnikumi õpilased 1947. a. diplomieelsel praktilikal Leningradi ehitustel, Tallinna Merekooli ja Tallinna Kalandustehnikumi õpilased sooritasid sõidupraktika Läänemeres, Valgel merel, Atlandi ookeanil jne.

Poliitiline kasvatustöö, mille eesmärgiks oli õpilastes kommunistliku maailmavaate kujundamine, muutus neil aastatel õppe- ja kasvatustöö lahutamatuks osaks. Poliitkasvatulik moment viidi sisse kõigisse ainetundidesse; klassijuhatajatundides ja õpilaste poliitringides hakati muude küsimuste kõrval arutama ka aktuaalseid sise- ja välispoliitilisi küsimusi jne.

Tähtsat osa ideoloogilises kasvatustöös hakkasid etendama õpilaste komsomoliorganiatsioonid, kuigi neis liikmeid oli esialgu veel vähe. Kuid aasta-aastalt kasvas kommunistlike noorte arv, rikastusid komsomolitöö kogemused ning paranes komsomoliorganisaatsioonide töö. Kommunistliku Noorsooühingu liikmed olid initsiaatoriteks õppeudukuse ja distsipliini tõstmisel, mahajääjate abistamisel, poliitvestluste läbiviimisel, seinalehtede väljandmisel, teatrite ja kinode ühiskülastamisel, ekskursioonide korraldamisel jne. Kommunistliku Noorsooühingu tegevus aitas kaasa õpilaste poliitilise teadlikkuse kasvule ja kodanlikest iganditest vabanemisele.

Õppe- ja kasvatustöö edukus olenes suures osas ka kaadrist. Sõjajärgseil aastail oli kesk-eriõppeasutustel raskusi vajalike õpetajate leidmisega, eriti tehnilistel aladel. Seetõttu töötasid paljud õpetajad lisaks põhitöökohale veel kohakaasluse alusel või võtsid endale tunde üle normi. Üle poole kesk-eriõppeasutuste õppejõududest ei omanud seejuures nõutavat kõrgemat haridust. Nii oli 1945. aastal kesk-eriõppeasutuste 893 õppejõust kõrgema haridusega vaid 407 ehk 43,3 protsenti, 1950. aastal oli 1129 õppejõust kõrgem haridus 544-l ehk 48,2 protsendil.²⁸

Hoolimata raskustest, saavutasid paljud Eesti NSV kesk-eriõppeasutuste õppejõud neil aastail õppeasutuste töö organiseerimisel ning õppe- ja kasvatustöös häid tulemusi, mille eest üsna mitmeid neist autasustati kas NSV Liidu ordenite ja medalitega ning rinnamärgiga «Haridustöö eesrindlane» või anti Eesti NSV teenelise õpetaja nimetus.²⁹

*

Kesk-eriõppeasutuste võrgu loomise Eesti NSV-s võib jaotada kahte etappi: 1) esimene sõjajärgne (1944/45.) õppeaasta ja 2) 1940. aastate teine pool (1945—1950). Esimesel neist oli tooniandev pakiline vajadus rakendada õppeasutused võimalikult kiiremini tööle, mistõttu tehnikumide ja teiste kesk-eriõppeasutuste loomisel ja käikulaskmisel lähtuti peamiselt Eesti NSV rahvamajanduse ja kultuuri arengu üldistest printsiipidest ning olemasolevate õppeasutuste senisest kallakust. Sellega seletubki Haridusministeeriumile allunud tehnikumides kergetööstuslike ja majanduslike erialade suur ülekaal tööstuslike erialadega võrreldes.

Teist etappi, mil oli juba olemas neljanda viie aasta plaan,³⁰ iseloomustavad konkreetsemad eesmärgid sotsialismi ehitamisel Nõukogude Eestis ja selgem ülevaade kesk-eriharidusega spetsialistide vajadusest rahvamajanduse mitmesugustes harudes. Viie aasta plaani kohaselt tuli õpilaste arv põllumajandustehnikumides 1950. aastaks tõsta 1700-ni ja valmistada neis viisaastaku jooksul ette 1900 põllumajanduse spetsialisti. Õpetajate seminarides olid vastavad arvud 1700 ja 1000. Nüüd korraldatakse ümber õppetöö endiste kutsekoolide baasil moodustatud õpetajate seminarides, põllumajandustehnikumides ja muusikakoolides. Eesti NSV Haridusministeeriumile alluvates tehnikumides vähendatakse majanduslike ja kergetööstuslike ning suurendatakse tööstuslike erialade osatähtsust. Ka enne nõukogude korda loodud õppeasutustes kehtestati nüüd üleliidulised õppeplaanid ja -programmid.

1944/45. õppeaastal alustas Eesti NSV-s tegevust 40 kesk-eriõppeasutust, 1950/51. õppeaastaks tõusis nende arv 47-le. Sisuliselt võib kesk-eriõppeasutused jaotada kolme

²⁸ SKV KOA, 1945. a., toimik 6/41, kaust III, l. 225—232, 234; 1950. a., toimik V-16, l. 10, 11, 17, 19, 21, 23, 26, 28, 30, 34, 36, 38, 40, 71, 75, 77, 78 ja 80.

²⁹ Eesti NSV teenelise õpetaja nimetus anti 4 õpetajale, Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga autasustati 9 ja rinnamärgiga «Haridustöö eesrindlane» 20 õpetajat. Ordeniga «Austuse märk» autasustati 1, medaliga «Töövapruse eest» 4 ja medaliga «Eeskujuliku töö eest» 2 õpetajat. («Nõukogude Õpetaja» 6. ja 14. nov. 1947, 29. aug. ja 12. nov. 1948, 28. juuli, 4., 11. ja 18. aug. 1950; «Eesti NSV Teataja» 1946, nr. 38, art. 321; 1947, nr. 30, art. 251.)

³⁰ «Eesti NSV Teataja» 1946, nr. 39, art. 332, lk. 662 ja 665.

suurde rühma: 1) tööstustehnikumid (nende hulka on arvatud ka Tallinna Merekool), 2) põllumajandustehnikumid ja 3) ülejäänud õppeasutused, kuhu kuuluvad õpetajate seminarid (1950. aastast pedagoogikakoolid), meditsiinikeskkoolid, muusikakoolid, koreograafiakool, juriidiline kool, kehakultuuritehnikum, rahandustehnikum ja kaubandustehnikumid. Kõige arvukamalt oli tööstus- ja põllumajandustehnikume. Teiste kesk-eriõppeasutuste arv kõikus 1 ja 4 vahel (tab. 1).³¹

Tabel I

Kesk-eriõppeasutuste rühmad ja arv Eesti NSV-s aastail 1944—1950
(õppeaasta alguses)

Õppeasutuste rühmad	Õppeaastad						
	1944/45	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51
1. Tööstustehnikume	20	21	21	21	18	18	18
2. Põllumajandustehnikume	13	13	13	13	13	13	13
3. Teisi õppeasutusi	7	13	14	14	15	16	16
Nende hulgas:							
Pedagoogikakoole	2	4	4	3	3	4	4
Meditiinikeskkoole	2	4	4	4	4	4	4
Muusikakoole	2	2	2	2	2	2	2
Koreograafiakoole	—	—	1	1	1	1	1
Kaubandustehnikume	—	—	—	1	2*	2*	2*
Rahandustehnikume	1	1	1	1	1	1	1
Kehakultuuritehnikume	—	1	1	1	1	1	1
Juriidilisi koole	—	1	1	1	1	1	1
Kokku	40	47	48	48	46	47	47

* Siia on arvatud ka 1948. a. Kooperatiivkaubanduse Tehnikumiks reorganiseeritud Paide Arve- ja Tööstustehnikum.

Nagu näeme, kujunes Eesti NSV kesk-eriõppeasutuste võrk arvuliselt välja juba 1945/46. õppeaastaks. Järgnevatel aastatel avati küll uusi õppeasutusi, kuid edaspidiste reorganiseerimiste tulemusena osa kesk-eriõppeasutusi kas likvideeriti või muudeti kõrgemateks õppeasutusteks ning seetõttu jäi nende üldarv põhiliselt samaks.³² Õppeasutuste arv kasvas aastail 1945—1950 ainult 3. rühmas. Põllumajanduslike õppeasutuste arv jäi stabiilseks, kuna tööstustehnikumide³³ arv vähenes. Viimane asjaolu seletub kergetööstusliku kallakuga õppeasutuste osalise likvideerimisega 1948. aastal.

Eesti NSV kesk-eriõppeasutustes kujunes valitsevaks päevane (statsioonarne) osakond,³⁴ kus 1950. aastal õppis 96,3 protsenti nende koolide õpilastest, õhtustes osakondades õppis vaid 2,7 protsenti ja kaugõppeosakonnas ainult 1 protsent. Viimaste hoogsam areng algas alles 1950-ndatel aastatel, märkimisväärse osa kesk-eriharidusega spetsialistide ettevalmistamisel omandasid nad aga 1950-ndate aastate lõpul ja 1960-ndate alguses.

Õpilaste arv Eesti NSV kesk-eriõppeasutustes käsitledaval perioodil kasvas mõnevõrra ja saavutas 1950. aastal oma kõrgpunkti — 10 261 õpilast. Õeldu kehtib ka päevaste osakondade kohta (vt. tabel 2). Õhtuste osakondade õpilaste arv aga langes.

³¹ Võrdluseks märgime, et 1940/41. õppeaastal oli Eesti NSV-s 17 kesk-eriõppeasutust, kus õppis 2114 noort. (Eesti NSV, rahvamajandus. Statistiline kogumik, Tallinn, 1957, lk. 252.)

³² Vt. lk. 260 ja viited 10, 11, 13, 14 ja 16.

³³ 1944/45. õppeaastal on tööstustehnikumide hulka arvatud ka majadustehnikumid, mille baasil loodi kergetööstus- ja hiljem tööstustehnikumid.

³⁴ Õhtused osakonnad olid ainult Tallinna Elektromehaanika Tehnikumi ja Tallinna Arhitektuuri- ja Ehitustehnikumi (end. Industriaaltehnikumi) juures. 1949. aastal alustas tööd Narva Õhtune Tekstiilitehnikum. Kaugõppeosakond oli ainult Tallinna Juriidilisel Koolil.

Tabel 2

Õpilaste arv Eesti NSV kesk-eriõppeasutustes aastail 1945—1950 *

Osakonnad	Õppeaastad					
	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51
Päevased	9342	9 792	9096	9611	9453	9 882
Ohtused	344	251	232	201	274	272
Kaugõppe-	48	93	97	112	102	107
K o k k u	9734**	10 136	9425	9924	9829	10 261 **

* Tabel on koostatud Eesti NSV Statistika Keskvalitsuse andmete alusel.

** Ilmunud kirjanduses on 1945/46. ja 1950/51. õppeaasta kohta märgitud vastavalt 9747 ja 10 355 õpilast. Kuna autor jõudis oma tulemustele õppeasutuste andmeid summeerides, kirjanduses aga on antud ainult õpilaste koguarv, siis ei olnud võimalik esinevaid lahkuminekuid kontrollida.

1949. ja 1950. aastal esinenud tõus seletub Narva Ohtuse Tekstiilitehnikumi avamisega. Juriidilise Kooli kaugõppeosakonna õpilaste arv kasvas kuni 1948. aastani (*incl.*) ja jäi siis ligikaudu samale tasemele püsima.

Mõningale tõusule vaatamata ei saavutanud õpilaste arv kesk-eriõppeasutustes 1950. aastaks ettenähtud 14 000-t. Selle põhjuseks oli õpilaste suur väljalangevus ja ruumipuudus, mis ei võimaldanud neid suuremal arvul vastu võtta.

Tabel 3

Õpilaste jagunemine õppeasutuste rühmade järgi aastail 1945—1950 *
(õppeaasta alguses)

Õpilaste arv	Õppeaastad					
	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51
Õpilaste üldarv Eesti NSV kesk-eriõppeasutustes	9734	10 136	9425	9924	9829	10 261
%-des	100	100	100	100	100	100
Neist						
1. Tööstustehnikumides	5556	5526	5185	5378	5093	4962
%-des	57,1	54,5	55,0	54,2	51,8	48,4
2. Põllumajandustehnikumides	1185	1097	1411	1397	1604	2009
%-des	12,2	10,8	15,0	14,1	16,3	19,6
3. Pedagoogikakoolides	1008	1196	537	563	804	979
%-des	10,4	11,8	5,7	5,7	8,2	9,5
4. Meditsiinikeskkoolides	848	1019	858	869	841	871
%-des	8,7	10,1	9,1	8,7	8,6	8,5
5. Muusikakoolides	585	566	595	644	360	316
%-des	6,0	5,6	6,3	6,5	3,7	3,1
6. Teistes õppeasutustes	552	732	839	1073	1127	1124
%-des	5,6	7,2	8,9	10,8	11,4	10,9
K o k k u p. 3—6 märgitud õppeasutustes	2993	3513	2829	3149	3132	3290
%-des	30,7	34,7	30,0	31,7	31,9	32,0

* Tabel on koostatud Eesti NSV Statistika Keskvalitsuse andmete alusel.

Kõige ulatuslikumaks kujunes õpilaste arv tööstustehnikumides, millelele järgnesid põllumajandustehnikumid. Lähema ülevaate õpilaste arvu jagunemisest õppeasutuste rühmade vahel annab tabel 3. Nagu sellest nähtub, õppisid aastail 1945—1950 ligikaudu pooled Eesti NSV kesk-eriõppeasutuste õpilastest tööstustehnikumides, 10—20 protsenti põllumajandustehnikumides ja veidi üle 30 protsenti ülejäänud õppeasutustes. Iseloomustav vaadeldavale ajavahemikule on põllumajandustehnikumide osatähtsuse tõus ning tööstustehnikumide osatähtsuse langus. Viimane seletub sellealaste tehnikumide reorganiseerimise ning kergetööstuslikel ja majanduslikel erialadel ettevalmistatavate spetsialistide hulga vähendamisega. Samuti seletub õpilaste arvu langus pedagoogikakoolides 1947. aastal ja muusikakoolides 1949. aastal nende koolide reorganiseerimisega. Põllumajandustehnikumide osatähtsuse tõusu tingis õpilaste vastuvõtukontingendi suurendamine ning väike lõpetanute arv 1950. aastal (vt. tab. 5).

Suurimateks kesk-eriõppeasutusteks vabariigis kujunesid Tallinna Elektromehaanika Tehnikum, Tallinna Mäetehnikum ja Tallinna Merekool, kus 1950. aastal õppis vastavalt 714³⁵, 694³⁶ ja 413³⁷ õpilast. Teistes tehnikumides ja kesk-eriõppeasutustes oli õpilaste arv 100—400 piirides, kusjuures 300—400 õpilasega oli neist 7, 200—300 õpilasega 9 ja 100—200 õpilasega 25. Alla saja õpilase oli Kehtna Põllumajandustehnikumis, Rakvere Meditsiinilises Keskkoolis ja Vabariiklikus Koreograafilises Koolis.

Ülevaate Eesti NSV kesk-eriõppeasutuste päevase, õhtuse ja kaugõppeosakonna lõpetajatest ajavahemikus 1945—1950 annab tabel 4.

Tabel 4

Eesti NSV kesk-eriõppeasutuste lõpetanute arv aastail 1945—1950 *

Osakonnad	1945	1946	1947	1948	1949	1950	Kokku
Päevased	374	1168	1651	1849	2204	1823	9069 (98,6%)
Õhtused	—	12	14	17	18	26	87 (0,9%)
Kaugõppe-	—	—	—	21	9	14	44 (0,5%)
Kokku	374	1180	1665	1887	2231	1863	9200

* Tabel on koostatud Eesti NSV Statistika Keskvalitsuse andmete alusel.

Näeme, et kooli lõpetanute hulk on aastast aastasse kasvanud. Erandi moodustavad 1950. aasta, mil seoses õppeaja pikenedamisega ei olnud põllumajandustehnikumides lõpetajaid.³⁸ Samuti näeme, et domineeriv osa kesk-eriharidusega kaadri ettevalmistamisel kuulus statsionaarsele osakonnale.

Kõige rohkem spetsialiste (4643) andsid vabariigile tööstustehnikumid.³⁹ Järgnesid meditsiinikeskkoolid (1458), põllumajandustehnikumid (1421), pedagoogikakoolid (736) jt. (tab. 5).

Spetsialistide ettevalmistamist erialade järgi jälgides näeme, et tööstustehnikumides valmistati neid kõige rohkem ette kergetööstuslikel ja majanduslikel erialadel. Nii oli näiteks rõivaste konstrueerimise ja modelleerimise erialal 787, kaubandusliku raamatupidamise erialal 638, tööstusliku raamatupidamise erialal 581 lõpetanut. Tööstuslikel erialadel valmistati kõige rohkem spetsialiste (204) ette tööstus- ja tsiviilehituse alal. 4643-st tööstustehnikumide lõpetanust kuulus majanduslikele erialadele 1665, kergetöös-

³⁵ SKV KOA, 1950/51. a., toimik V-16, l. 1.

³⁶ Sealsamas, l. 71.

³⁷ Sealsamas, l. 75.

³⁸ Õppeaja pikendamise tõttu kolmelt aastalt neljale puudusid 1950. aastal lõpetajad 12 põllumajandustehnikumis. Ainsana andis 39 lõpetanut Tihemetsa Metsatehnikum (vt. tab. 5).

³⁹ Kuna õpetatavates erialades muudatusi ei olnud, on nende hulka arvatud ka kooperatiivkaubanduse tehnikumiks reorganiseeritud Paide Arve- ja Tööstustehnikumi 1949. ja 1950. a. lõpetanud.

Tabel 5

Lõpetajad õppeasutuste rühmade järgi aastail 1945—1950 *

Lõpetanute arv	1945	1946	1947	1948	1949	1950	Kokku
Tööstustehnikumid	154 **	649	827	683	1191	1139	4643 ** (50,4%)
Meditsiinikeskkoolid	31	45	302	441	371	268	1458 (15,9%)
Põllumajandustehnikumid	95	297	207	440	343	39	1421 (15,5%)
Pedagoogikakoolid	79 ***	138	155	99	126	139	736 *** (8,0%)
Muusikakoolid	3	2	17	25	35	33	115 (1,2%)
Rahandustehnikum	12	19	130	76	47	50	334 (3,6%)
Kaubandustehnikum	—	—	—	—	—	82	82 (0,9%)
Kehakultuuritehnikum	—	—	—	74	79	68	221 (2,4%)
Juriidiline Kool	—	30	27	49	39	45	190 (2,1%)
Kokku	374	1180	1665	1887	2231	1863	9200

* Tabel on koostatud Eesti NSV Statistika Keskvalitsuse andmete alusel.

** Ilma Tallinna Toitlus- ja Eelkoolikasvatuse Tehnikumi eelkoolikasvatuse eriala 1945. a. lõpetanud 32 spetsialistita.

*** Koos 32 eelkoolikasvatuse spetsialistiga.

tuslikele erialadele 1611 ning tööstuslikele ja ehituslikele erialadele 1367. Seega võib Eesti NSV tööstustehnikume käsitletavat ajavahemikul iseloomustada kui kergetööstusliku kallakuga õppeasutusi. Taoline olukord seletub meie kesk-eriõppeasutuste varasema kallakuga, mis peardu oli asetunud kergetööstuslike erialade õpetamisele. Tehnikumide reorganiseerimisel teostunud murrang, mille tulemuseks oli industriaalsete erialade osatähtsuse tõstmine, kajastus vastava eriharidusega spetsialistide lõpetamises alles hiljem — 1950-ndate aastate algul, mil 4-aastase õppeaja järel hakkasid meie tehnikumid andma suuremal hulgal lõpetajaid ka puhttööstuslikel erialadel.

Põllumajandustehnikumid andsid ajavahemikul 1945—1950 vabariigile spetsialiste kümnel erialal. Suuremal hulgal lasti neid välja põllunduse (534), aianduse (279), tehniliste kultuuride (110), kodumajanduse (94) ja metsamajanduse (92) erialal. Sellistel erialadel, nagu zootehnika, põllumajanduse mehhaniseerimine, põllumajanduslik raamatupidamine ja maaparandus, kus samuti oli spetsialistide järele suur nõudmine, hakkas vabariik kesk-eriharidusega spetsialiste saama märksa rohkem alles viiendal viis-aastakul.

Algkooliõpetajate, meditsiini- ja rahandustöötajate, juristide, muusikute jt. spetsialistide ettevalmistamisest annab ülevaate tabel 5. Vastavates õppeasutustes valmistati spetsialiste ette kokku 33 kitsamal erialal.

Rohkem kui 9000 spetsialisti näol andsid meie kesk-eriõppeasutused olulise panuse vabariigi vajaduste rahuldamiseks vastava erihariduse saanud tööjõuga. Kui rääkida puudujääkidest, siis tuleb märkida seda, et vajadustega võrreldes⁴⁰ valmistati suhteliselt vähe spetsialiste ette põllumajandustehnikumides. Eriti andis see end tunda siis, kui asuti looma kolhoose. Rohkem kui vabariik vajab, valmistati kaadrit ette kergetööstuslike erialadel, mistõttu neil esines raskusi töö leidmisega. Sagedane tehnikumide reorganiseerimine ja muudatused erialade nomenklatuuris ei olnud tihtigi vajalikult põhjendatud ning tingisid omakorda uusi ümberkorraldusi. See aga muutis tehnikumid profiililt ebastabiilseteks, tekitas raskusi ja puudujääke õpilaste vastuvõtuplaanide täitmisel ja suurendas õpilaste väljalangevust.

⁴⁰ I. Volkovi andmeil, kes on uurinud kaadri ettevalmistamist vabariigi põllumajandusele, oli näiteks 1953. aastal 937 kolhoosi esimehest keskharidus vaid 121-l, kõrgema haridusega oli ainult 1, ülejäänud olid praktikud. (И. Н. Волков, Деятельность Коммунистической партии Эстонии по созданию и воспитанию руководящих кадров сельского хозяйства республики (1949—1958 гг.). Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Таллин, 1961, lk. 12).

Hoolimata sellest moodustas käsitletav ajajärk tähtsa löigu Nõukogude Eesti kesk-erihariduse arengus, kuna neil aastail kujunesid meie kesk-eriõppeasutused kaasaegse tasemega õppeasutusteks.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Saabus toimetusse
17. IX 1966

А. КЕННИК

О СРЕДНЕМ СПЕЦИАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ В ЭСТОНСКОЙ ССР В ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ (1944—1950)

Резюме

После освобождения Эстонской ССР от немецко-фашистской оккупации в 1944 г. одной из первоочередных задач было восстановление системы советского образования, в том числе средних специальных учебных заведений. Вернее, их приходилось создавать заново, так как оккупанты большинство из них либо ликвидировали, либо превратили в школы другого типа.

Открылось несколько новых техникумов (которые были основным типом средних специальных учебных заведений в Советском Союзе), а также были реорганизованы в техникумы близкие к ним профессиональные школы. Осенью 1944 г. в Эстонской ССР существовало только четыре техникума, в конце 1944/45 учебного года — уже 40 средних специальных учебных заведений, а к началу 1950/51 учебного года — 47. Количество учащихся к 1950/51 учебному году выросло до 10 261.

Для сближения этих учебных заведений с жизнью были составлены новые учебные планы и программы, постоянно пополнялось оборудование учебных кабинетов, лабораторий и мастерских, сильно пострадавших во время войны и оккупации. Были расширены учебные помещения, в пределах возможностей строились новые общежития. Важную роль в идеологическом воспитании молодежи стали играть комсомольские организации, численность которых постоянно росла.

В соответствии с все возрастающими потребностями разных отраслей народного хозяйства многие специальные учебные заведения реорганизовывались, изменялся их профиль, расширялась номенклатура специальностей, преподаваемых в техникумах, количество которых к 1950/51 учебному году превысило 80. В 1945—1950 гг. средние специальные учебные заведения окончили 9200 специалистов, из них промышленные техникумы — 4643 (50,4%), медицинские средние школы — 1458 (15,9%), сельскохозяйственные техникумы — 1421 (15,5%) и другие учебные заведения — 1678 (18,2%), что было существенным вкладом в удовлетворение потребностей республики в рабочей силе со специальным образованием.

Несмотря на большую проделанную в этой области работу и достигнутые успехи, в системе нашего среднего специального образования имелся ряд недостатков. Один из существеннейших заключался в том, что сравнительно мало специалистов готовили сельскохозяйственные техникумы. Это особенно почувствовалось, когда началась коллективизация. Больше, чем нужно было республике, готовили специалистов легкой промышленности, вследствие чего возникали трудности с их распределением. Частые реорганизации техникумов и изменения в номенклатуре специальностей нередко были недостаточно обоснованы, что вызывало в свою очередь новые переустройства. Это делало техникумы нестабильными по своему профилю, вызывало трудности и недостатки в выполнении планов по приему учащихся и увеличивало их отсев.

Несмотря на это, рассматриваемый период представляет собой важный отрезок в развитии среднего специального образования Советской Эстонии, так как именно в те годы средние специальные учебные заведения у нас превращались в учебные заведения современного уровня.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
17/IX 1966

A. KENNIK

ON SPECIALIZED SECONDARY EDUCATION IN SOVIET ESTONIA
DURING THE POST-WAR YEARS (1944—1950)*Summary*

After the liberation of the Estonian territory from German invaders in 1944, one of the tasks of prime importance was the restoration of the Soviet system of public education. It involved the resurrection of specialized secondary-educational establishments. As a matter of fact, here one had to begin from scratch, since the German occupants had either liquidated this kind of schools or transformed them into another type.

A number of new technical schools were opened, which formed the basic type of specialized secondary-educational establishments on the all-Union scale, and some vocational schools were reorganized on these lines as well. In the autumn of 1944 there were only four technical secondary schools in Soviet Estonia, whereas towards the end of the school-year 1944/45 their number was already 40, growing to 47 at the beginning of the school-year 1950/51, with the total number of 10,261 students.

New curricula and programs were elaborated for these schools so that they should correspond to the requirements of actual life. The schools were systematically equipped with study rooms, laboratories and workshops, which had been pillaged during the fascist occupation. New premises of schools and student hostels were erected. In the ideological education, an important role was attributed to the Komsomol student organizations, which constantly increased both in number and membership. According to the growing needs of different branches of national economy, several specialized secondary-educational establishments were reorganized, their specific character was changed, and a number of specialities taught at technical schools were added. In this way, the nomenclature of specialities at the end of the school-year 1950/51 contained over 80 items. During the years 1945—1950, 9,200 specialists graduated from specialized secondary schools, viz. 4,643 (50.4 per cent) from industrial technical schools, 1,458 (15.9 per cent) from medical secondary schools, 1,421 (15.5 per cent) from agricultural technical schools, and 1,678 (18.2 per cent) from other kinds of technical schools, thus greatly contributing to the covering of the demands of the Republic for skilled and qualified labour.

In spite of the great work done and the progress achieved in the system of specialized secondary education, there were still some drawbacks that had to be eliminated. One of them was the relatively small number of specialists trained at agricultural technical schools. This was particularly felt when collective farms were being organized. On the other hand, there were more specialists trained at light-industry technical schools than needed in our republic, and owing to this fact there occurred difficulties in supplying them with work in corresponding branches. The frequent reorganizations of technical schools and changes in the nomenclature of specialities were not always rational. This, in its turn, called for new rearrangements; the system of technical schools became unstable, causing difficulties and deficiencies in the plans of enrolment and being the reason why a number of students left school before completing their course of studies.

Nevertheless, the period dealt with forms an important stage in the development of the Soviet-Estonian specialized secondary-educational system since in those years our technical schools attained contemporary standards.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR
Institute of History*

Received
Sept. 17, 1966